

UDK 811.163.42(497.5 Zadar)
811.163.42'282(497.5 Zadar)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 06. 10. 2011.
Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2012.

IRENA MARKOVIĆ
Sveučilište u Zadru
Odjel za talijanistiku
imarkov@unizd.hr

JEZIČNI UTJECAJI I PROMJENE U SUVREMENOM GOVORU ZADRA

Ovim radom izvodimo analizu jezičnih promjena koje su se dogodile u suvremenom govoru Zadra. Na osnovi novijih teorijskih istraživanja sociolingvistike o jezičnim promjenama i statističke analize prikazujemo one čakavske karakteristike koje su se još uvijek zadržale u suvremenom govoru Zadra, te istražujemo koliki je utjecaj susjedne novoštokavštine i standardnog jezika na dijalektalne oblike. Iz prikupljene građe uzimamo rezultate starije i mlađe generacije, te ih pokušavamo interpretirati prema teorijama o jezičnim promjenama u urbanim i ruralnim dijalektima.

KLJUČNE RIJEČI: *čakavski dijalekt, Zadar, novoštokavština, standardni jezik, jezična promjena, fonološke, morfološke, sintaktičke varijable, romanizmi.*

UVOD

Promjene su svojstvene govoru, stoga i jeziku. Proučavajući romanizme koji su se zadržali u suvremenom govoru Zadra, nismo mogli ne uočiti koliko je gubitak čakavštine na ovom području utjecao i na gubitak riječi koje su romanskog, odnosno najčešće mletačkog podrijetla, prilagođavajući se tako ili standardnoj normi ili okolnim novoštokavskim govorima iz zaleđa. Tako se u kratkom vremenskom razdoblju od otprilike 70-ak godina mogu uočiti promjene koje, osim što su vezane za unutarnje čimbenike promjena u sistemu, nose utjecaje vezane za migracije, okolne govore, ali i standardni jezik. U svakom jezičnom sistemu možemo primijetiti struje koje se odupiru promjenama ili one koje su njima podložnije. U ovom radu pokušat ćemo pronaći izvore tih promjena, te poduprijeti nastale promjene prema Labovljevom (1982, 2001) modelu izračuna utjecaja standarda na suvremeni govor, u našem slučaju grada Zadra, te vidjeti različitosti u generacijama. Kao početni model uzeli smo Hrastinu analizu iz 1964. (a odnosi se na stanje iz 1949. godine) koja vrlo precizno već onda opisuje određene značajke čakavštine koje su se izgubile u govoru Zadra i najbliže okolice, najčešće pod utjecajem novoštokavštine. Stoga ćemo se osvrnuti upravo na one jezične varijable koje su od Hrastina doba bile podložne promjenama. S obzirom na količinu materijala, morali smo odvojiti

morfosintaktički i fonološki dio od onog leksičkog. Dakle u ovom radu obradit ćemo isključivo fonologiju, morfologiju i sintaksu, dok će se u nekom budućem radu vidjeti varijable i promjene koje su se dogodile u leksiku.

JEZIČNE PROMJENE

Već se odavno govori o jezičnim promjenama i autori kao što su Labov, Weinreich, a u zadnje vrijeme Croft i Keller najviše su pridonijeli teorijama koje se tiču specifičnih problema vezanih za ovu temu¹ (od utjecaja društva na jezične promjene, kroz dvojezične govornike, preko evolucijskog pristupa jezičnim promjenama, do pojedinca kao uzroka i početka jezične promjene). Pokušavajući sažeti, u analizi bilo koje promjene prisutno je nekoliko problema. Prvi se problem vezuje za dijakroniju. Uvijek je potrebno utvrditi prethodno jezično stanje iz kojeg se današnji proučavani govor razvio, odnosno ustvrditi povijesnu komponentu. Drugi se problem vezuje upravo uz pronalaženje onih jezičnih (strukturalnih) i socijalnih uvjeta ili podloga koje su dozvolile, odnosno selektirale, nekad uzrokovala ili potvrdile upravo te promjene (Labov 2001). Treći problem subjektivne je prirode i odnosi se na sve one individualne čimbenike koji su doveli jednoga govornika da preuzme određenu varijablu, odnosno promjenu. Tako će primjerice, prestiž nekog jezika modela ili poistovjećivanje s nekim identitetom pripadati ovoj problematici. Četvrti problem je ujedno i onaj najprecizniji. Potrebno je pronaći razloge koji su doveli da bi upravo sada i ovdje došlo do određene promjene. Generalizirajući, možemo spomenuti kreativnost u jeziku, odnosno u komunikaciji (Croft 2000), no većina teoretičara razlog određenih promjena pronalazi u takozvanim greškama. Svaka takva varijacija trebala bi biti proučavana u odnosu na socijalni kontekst u kojem se dogodila (društveni čimbenici kao društvena klasa, spol itd.) (Labov 2001), ali istovremeno u odnosu na unutrašnje promjene koje se događaju unutar samog jezika.

Vanjski čimbenici najčešće su vezani za dijatopiju, odnosno geografsku varijaciju (različiti govori u različitim regijama), dijastratiju, odnosno društvenu varijaciju (promjene u govoru u odnosu na društveni status koji se posjeduje ili želi posjedovati), te dijafaziju, odnosno stilsku varijaciju u odnosu na formalni ili neformalni kontekst. Stoga je jasno da svaki govornik prilagođava svoj govor ovisno o situaciji, kontekstu ili prilici.

Kao što smo u uvodu spomenuli, postoje jezični modeli koji se više ili manje odupiru jezičnim promjenama. Osim onih jezičnih strukturalne prirode postoje psihološki čimbenici u samom govorniku koji prilagođava svoj govor ovisno o slušatelju² (najčešće kako bi se poistovjetio sa slušateljem ili kako bi napravio odstojanje od njega). Ovdje govorimo o trećem problemu, dakle o svim individualnim čimbenicima koji mogu dovesti jednog govornika da preuzme ili ne preuzme određenu varijablu, odnosno promjenu, a oni posljedično dovode do konvergencije ili divergencije u jeziku. U prvom slučaju možemo navesti primjer

¹ Vidi Labov 1982, 1994, 2001, Weinreich 1968, Croft 2000 i dr.

² Keller 1990/1994: 121.

potrebe za identifikacijom u grupi, potvrde u društvu kada govornik prilagođava svoj govor kako bi se solidarizirao s grupom. U drugom slučaju govornik zadržava svoj najosobniji govor, upravo kako bi se razlikovao od grupe.

Vrste jezičnih promjena³ možemo podijeliti u dvije skupine. Prva se skupina odnosi na svjesne jezične promjene, koje govornici najčešće prepoznaju i podržavaju, a one u literaturi dolaze *from the top*. Dakle poticaj dolazi "od gore". Takvi se govornici pokušavaju prilagoditi socijalno prihvaćenim normama (iako ponekad nesvjesno) i u tom smjeru ide i jezična promjena. Kao primjer možemo uzeti prilagođavanje standardnom hrvatskom govoru ili govoru nekog većeg grada ili grupe. Druga skupina odnosi se na nesvjesne jezične promjene (koje govornici najčešće ne primjećuju), a koje se pretežno udaljuju od socijalno prihvaćenih pravila. Dakle poticaj dolazi "od dolje". U takvim slučajevima inovacija dolazi od pojedinca, koji je većinom u marginalnoj situaciji. Inovacija koju taj pojedinac donosi u usku skupinu ili grupu može biti motivirana drugim grupama ili jezikom, ili pak biti potpuno nemotivirana. Primjerice upotreba nove posuđenice, u novije doba najviše anglizma ili nekog novog žargonskog modela. Ukoliko jači ili prestižniji članovi grupe preuzmu tu inovaciju, i većina će grupe preuzeti istu.

UZROCI JEZIČNIH PROMJENA

Iako neke od ranijih teorija o jezičnim promjenama imaju određenu potvrdu – primjeri vezani za promjene koje nastaju u jezičnom sistemu, te koje se najlakše mogu objasniti unutarnjim (odnosno strukturalnim) čimbenicima (primjerice nedostatak fonoloških parova u sustavu) – većina se teoretičara danas slaže da su kod proučavanja i objašnjenja jezičnih promjena neizbježni društveni i psihološki čimbenici. Pa tako primjerice varijacije u govoru, prema Labovu, jesu osnova za bilo koju vrstu jezične promjene, iako svaka varijacija ne mora rezultirati promjenom. Osim tipičnih društvenih promjena koji "od gore" mogu dovesti do promjena i u jeziku (novi standard, društveno uređenje, standardizacija), jezične varijacije (koje dolaze "od dolje") uvijek su povezane uz dob i društveni status. Intenzitet prihvaćanja i odbijanja jezičnih promjena može varirati. Promjene vlasti, velike migracije i nova standardizacija najlakše će dovesti do promjena u jeziku. Tako primjerice ulazak Zadra u sustav Republike Hrvatske nakon II. svjetskog rata potpuno mijenja jezičnu sliku na ovome prostoru, gdje promjena rezultira potpunom smjenom jezičnog koda, s onog talijanskog na hrvatski. No s mikrostrukturalnog gledišta poznato je da će najčešće upotrebljavanje riječi biti i najpodložnije jezičnim promjenama, a jezik isto tako mnogo lakše prihvaća posuđenice za kojima postoji veća potreba, a to su najčešće novi termini ili osnovna značenja, za razliku od kulturne terminologije. Ipak, poznato je isto tako da što su nestabilniji sistemi ili jedinice u govoru, to je jezična promjena vjerojatnija.

³ Croft 2001, Milroy 1985.

INOVACIJA I ŠIRENJE INOVACIJE U DRUŠTVU – MEHANIZAM JEZIČNIH PROMJENA

Za svaku jezičnu promjenu potreban je početak, odnosno inovacija nastala u određenom trenutku, od strane određenog pojedinca. Stoga je inovacija uvijek sinkronijska. Kako bi došlo do promjene u sustavu potrebno je tu inovaciju potvrditi, odnosno proširiti je u društvu (Croft 2000: 5). Za razliku od ostalih autora Weinreich (1968) daje drugačiju varijantu mehanizma inovacije u jeziku, bazirajući se na jezicima u kontaktu, te govori da je interferencija i u minimalno bilingvalnim zajednicama uvijek razlog jezičnih promjena. Takav mehanizam, zaključuje Croft sličan je onome koji djeluje unutar jednog jezičnog koda. Stoga su unutarjezični mehanizmi koji uzrokuju promjene u jeziku isti kao i međujezični (primjerice veća ekspresivnost u govoru). Tako se određeni sinonimi u jednojezičnim zajednicama mogu smatrati ekvivalentima u dvojezičnim zajednicama, ali mehanizmi promjene uvijek su isti.

JEZIČNA POVIJEST ZADRA

Kako bi razumjeli i objasnili današnje stanje govora Zadra neizbježno je pregledati njegovu vrlo raznoliku prošlost. Česta promjena vlasti i migracije nisu iznimka grada Zadra, već čitave naše obale, a to su upravo i najintenzivniji čimbenici koji su kontinuirano donosili nove govore u grad, ili potvrđivali one prethodne.

Od početaka pisanih dokumenata nakon Liburna ovo područje naseljavaju Romani, da bi se Slaveni u 7. stoljeću počeli naseljavati u grad i okolicu. Iz različitih rasprava poznato je da se u to doba na ovom području govorio latinski (odnosno njegove dvije varijante (vulgarni i službeni) (Brozović 1975/76: 51), te ulaskom Slavena u gradove i okolicu već u nekoliko stoljeća i hrvatski idiom. Za dalmatski možemo pretpostaviti da se razvio iz vulgarnolatinskog jezika pod utjecajem novih pridošlih govora sa strane. Dalmatsko-hrvatski suživot može se potvrditi i u većem broju jezičnih jedinica (leksičkih, odnosno fonoloških) koje su i danas prisutne u hrvatskim govorima.

Prvi hrvatski govori u Zadru i okolici pripadali su čakavskom narječju, odnosno njegovim dvama poslije formiranim dijalektima (Brozović 1975/76: 52). Na otocima pored Zadra ikavsko-ekavski srednječakavski dijalekt, te na pojasu uz more južnočakavski ikavski dijalekt, koji žive u tim oblicima još od 13. stoljeća. I Hraste (1964: 443) navodi da je u tom periodu u Zadru živio veliki broj Hrvata, a da je njegova okolica već onda bila sva slavenska. "Do danas se ikavsko-ekavski tip očuvao na otocima od Ugljana do Dugog otoka na sjever (s time da su Cres i sjeverni Lošinj ekavski), ikavski od Pašmana na jug (Lastovo je jekavsko, a Mljet i drugi južni otoci štokavski), ali i na kopnu sve od Privlake, međutim, uz nerijetku štokavsku nazočnost na obali (npr. Zaton, Krmčina)." (cit. Lisac 1996: 521). Tako je u srednjem vijeku i taj prostor bio čakavski, a Dinara je činila granicu prema zapadnim štokavcima.

Stalnim prodorima Mlečana i prije 1409. godine mletački idiom donesen je u Zadar, a nakon tog perioda on sve više jača u kulturnom i političkom životu. Iako obojen kolonijalnim crtama, taj je mletački bio zapravo stari govor grada Venecije koja je svojim trgovačkim, pomorskim i ekonomskim pothvatima sve više zauzimala svoje mjesto u prestižu, pa tako i govoru stanovništva. Talijani koji dolaze u Zadar

većinom su činovnici, notari, glazbenici, liječnici, učitelji, svećenici i plemići u vojnoj službi (Hraste 1964: 443). Tijekom cijele vladavine mletačke vlasti, odnosno do kraja 18. stoljeća, Venecija iz više razloga naseljava grad hrvatskim stanovništvom. Ponajprije je to zbog provale Turaka u zadarsko zaleđe i Ravne kotare, kada dolazi do većih migracija na cijelome području, no i zbog raznih bolesti. Venecija tada favorizira ulazak Hrvata u gradove, a okolna mjesta naseljava novim slavenskim stanovništvom. Ti prvi Hrvati koji su ušli u venecijanizirani grad bili su jednako tako čakavci koji su bili rasprostranjeni na obali u okolici Zadra. Danas se ostatci tih stanovnika mogu vidjeti u jezičnom i demografskom kontinuitetu predjela Stanovi, koji su zapravo nekada bili pastirski stanovi Varošana. Upravo su u drugoj polovici 15. stoljeća seljaci koji su ušli u grad i nastanili se u južnom dijelu grada (predgrađe pod samim gradskim zidinama) bili Varošani. U gradu su imali svoja stalna boravišta, a u polju svoje stanove (Hraste 1964: 448). No kad je nestalo straha od Turaka većina se Varošana preselila u Stanove, kako bi bila bliža svojim poljima i tu zadržala, možemo reći, najoriginalniju čakavštinu ovoga područja.

Istovremeno, ali i u kasnijim razdobljima to su početci prvih velikih štokavskih migracija, izazvanih turskom invazijom, a na zadarsko područje oni dolaze kao predstavnici dvaju novoštokavskih štakavskih dijalekata, od kojih su prvo došli ikavci (južni ili zapadnohercegovački tip s *-l > -a*, primjerice *bija, doša*), te zauzeli predio bliže moru, a zatim slijede ijekavci (istočnohercegovački tip) i naseljavaju predio do njih (Brozović 1975/76: 53).⁴ Kao što to i Lisac potvrđuje (1996: 521) štokavci ikavci jako utječu prvenstveno na čakavske kopnene govore, te je jasno vidljivo i u današnjem govoru stapanje tih dvaju elemenata, starosjedilačkoga i došljačkoga.

Nakon pada Venecije 1797. godine, dolazi do oko 150 godina austrijske vladavine u Zadru s kratkim sedmogodišnjim periodom francuske uprave od 1806. do 1813. godine. U cijelom tom periodu, za razliku od ostalih dijelova Hrvatske na našoj obali, talijanski element i dalje je vrlo prisutan. Tijekom francuske vladavine otvaraju se talijanske škole, a Austrija ih zadržava i učvršćuje (Hraste 1964: 443). Iako je veza s Venecijom prekinuta, Zadar i dalje ostaje u vezi sada s Trstom, a i činovnici koji dolaze u grad i ostalo stanovništvo većinom je i dalje talijanizirano. Stoga je mletački i dalje vrlo prisutan na svim razinama života. S druge strane sve više jačaju i hrvatski govori na zadarskom području kada novoštokavski ikavski govori sve više utječu i na čakavsku pismenost u Zadru. Tako se polovicom 18. stoljeća može vidjeti kako se novoštokavska pismenost zadarskog kraja uključuje u novoštokavski hrvatski pismeni jezik koji će voditi k standardizaciji, uvijek uz zadržavanje ikavsko-ijekavskog dvojstva (Brozović 1975/76). Početkom 19. stoljeća dolazi do sukoba između romanskog i hrvatskog elementa i dok su se na drugim dijelovima hrvatske obale struje narodnjaka polako uspjele izboriti za hrvatski jezik u školama i upravi, Zadar su i dalje držali autonomaši sve do pripojenja Italiji, kada je i zabranjen hrvatski jezik na svim razinama. Ipak moramo spomenuti da je hrvatski jezik bio uveden u zadarskim školama u prvom desetljeću 20. stoljeća.

⁴ Cit. (Hraste 1964: 443) "U to doba pada broj stanovnika zadarske okolice sa 60 000 na 5 500...Poradi toga Venecija favorizira naseljavanje Slavena (Dinaraca) u grad i na otoke."

Dobro je poznata situacija Zadra 1920. godine nakon Rapalskog ugovora, kada je cijelo stanovništvo grada potalijančeno, te veliki broj hrvatskog stanovništva migriralo u okolne gradove koji nisu bili pod talijanskom vlašću. Talijanski jezik je sve do pada Italije bio jedini idiom koji se mogao čuti u gradu.

KAKVA JE JEZIČNA SITUACIJA ZADRA U ZADNJEM STOLJEĆU

Nakon II. svjetskog rata, razrušen i opustošen grad, ponovo je potpuno promijenio svoju demografsku strukturu. Mletački, odnosno talijanski jezik ostaje marginalan zbog velikog broja odbjeglog stanovništva u Italiju i svijet, dok se u grad slijevaju povratnici iz razdoblja talijanske okupacije, veći broj okolnog stanovništva, te imigranti iz velikog dijela Hrvatske i ostalih dijelova bivše Jugoslavije. Standardizacija hrvatskog jezika, obrazovanje, mediji i novi jezični modeli i prestiži sve više utječu na vrlo raznolike lokalne i individualne hrvatske govore. Iako je i dalje prisutna varijanta općedalmatinskog razgovornog jezika pogotovo u izrazima (*uvatiti tufinu, falija san*, itd), novoštokavski iz zaleđa, te standardni obrazovni modeli utječu na govornike koji se sve više približavaju standardnim jezičnim modelima.

S druge strane, iz prikupljene građe nismo mogli ne zamijetiti kako se nakon zadnjeg Domovinskog rata na ovim područjima ponovo vidi povratak nekim lokalnim jezičnim modelima, ili pak vraćanje nekoj varijanti razgovornog dalmatinskog jezika koji bi mogao potvrditi gradski i regionalni identitet. No za takvu hipotezu potrebna je mnogo šira sociolingvistička analiza.

Danas je mletački govor u Zadru skoro potpuno zamro. Još poneki stari *Zaratin* govori tim idiomom u obitelji, ili međusobnoj (i najčešće među istom generacijom) komunikaciji na ulici i u gradu, no takvih je primjera sve manje. Nestankom zadnjih govornika u gradu, potpuno će se i ugasiti mletački govor Zadra. Prema primjerima koje smo pronašli među našim ispitanicima oni stanuju na staroj Voštarnici, Brodarici, na Relji, u Arbanasima ili samom centru grada. Njihova djeca često poznaju i razumiju mletački idiom, kao i talijanski, no većinom ga ne govore, stoga je njihovo poznavanje jezika prilično pasivno, dok je treća generacija u potpunosti izgubila bilo kakvu kompetenciju u poznavanju mletačkog ili talijanskog idioma. Većina fraza i riječi koje su romanskog podrijetla Zadrani danas poznaju kao dio hrvatskog idioma, odnosno njihovih posuđenica.

SPECIFIČNOSTI ZADARSKOGA GOVORA, PRIKUPLJENA GRAĐA I METODOLOGIJA

Da bismo bolje razumjeli utjecaje na suvremeni govor Zadra, potrebno je odrediti idiome koji okružuju ovaj grad i zabilježiti njihove karakteristike. Kao što smo i prethodno spomenuli, danas je zadarski razgovorni jezik rezultat utjecaja migracija govornika koji dolaze s otoka, novoštokavštine iz zaleđa, čakavske ikavice južnih čakavskih idioma na obali, te standardne novoštokavštine. I Brozović je dao jednostavnu sintezu mogućih varijanti koje čine govor Zadra potpunim. On ima urbani, ali i nadregionalni karakter, a osnovnu mu strukturu daje standardni jezik, no književni i formalni stil zamijenili su žargoni,

kolokvijalne inovacije i barbarizmi, te sve potrebne interdijalektalne forme u sferama različite upotrebe. Zadarski suvremeni govor, ili kako to Brozović naziva zadarska varijanta dalmatinskog razgovornog jezika odstupa od prosjeka više nego realizacijski oblici u drugim središtima. "Lako je i zaključiti da je razgovorni jezik prilično nehomogen, 'amorfan', neorganski idiom, s mnogim propusnim kanalima, a zadarska jezična situacija nudi za te kanale zaista bogat asortiman moguće građe." (cit. Brozović 1975/76: 60).

Osim generacijskih organsko-tipoloških razlika, potrebno je zabilježiti i nadgradnju i žargonske strukture i neologizme koji su zamijenili one starije varijante. No za tako nešto naša prikupljena građa neće biti dovoljna.⁵ Dakle istraživanje se specifično odnosi na semantička polja i terminologiju upitnika *Jezičnog atlasa Italije*, koji, iako vrlo opširan, ne obuhvaća kolokvijalne inovacije koje su se dogodile u zadnjih sedamdesetak godina.

Metodologija ispitivanja i terenskog istraživanja bila je potpuno usmjerena na pronalazak romanizama (većinom leksičkih) u hrvatskom govoru Zadra, te je upitnik bio prilagođen u potpunosti *Jezičnom atlasu Italije*, kao baza za komparativnu analizu. Nakon što su postavljena pitanja te je prikupljeno oko 5000 termina za mlađu i stariju generaciju, uvidjeli smo koliko je to vrijedan materijal koji može vrlo dobro i jasno prikazati i opću sliku i stanje hrvatskog govora u Zadru, kako kod starije tako i kod mlađe generacije. Kod dvojezičnih informanata pitanja su bila postavljena na talijanskom jeziku dok su kod ostalih ispitanika bila na hrvatskom jeziku.⁶ Veliku ulogu prilikom ispitivanja imali su i spontani opisi događaja ili predmeta koje smo uredno snimili i kasnije usporedili s odgovorima koje smo dobili direktnim pitanjima. Prilikom ispitivanja koristili smo se diktafonom i svaku anketu detaljno snimili, te je kasnije preslušali te transkribirali. 22 ispitanika podijelili smo u dvije grupe, mlađu (od 18 – 45) i stariju (od 46 – 90) generaciju, te u istom omjeru na muškarce i žene, s većim i manjim stupnjem obrazovanja. Većina informanata rođena je u Zadru ili je još u djetinjstvu stigla u Zadar (posebno kod starije generacije). Kod mlađe generacije vodili smo računa da su i njihovi roditelji pretežno iz Zadra ili su veći dio svog života proveli u Zadru.

⁵ Metodologija prikupljanja građe suvremenog govora Zadra bila je prilagođena ciljevima usporedbe mletacizama iz *Jezičnog atlasa Italije* (iz 1925. i 1932. godine) za Zadar koji su se zadržali u njegovom suvremenom govoru. Izuzetno veliki upitnik s oko 5000 pitanja bio je postavljen starijoj i mlađoj generaciji. Vremenski odmak od oko 70 godina (kada je oblikovan upitnik ALI-ja) sigurno ostavlja jednu veliku lakunu jezične i kulturne nadgradnje, koja u ovom istraživanju nije mogla biti zabilježena. Stoga će sam upitnik biti upotpunjen kada se napravi jedno novo istraživanje te se zabilježe svi novi žargonski oblici i kolokvijalne inovacije u suvremenom govoru Zadra. Osim toga, nisu sva pitanja dobila odgovore, dok su neka dobila i dva, stoga u prosjeku broj pitanja odgovara i broju odgovora.

⁶ Primjer postavljenih pitanja i dobivenih odgovora:

Tal. kontekst	tal. tražen termin	hrvatski	ml. gen.	st. gen.
Questo pane è duro di 3 giorni	duro	tvrd	tvrd	trdi
abbrustolitelo	abbrustolitelo	popržite ga	broštúlajte ga	broštulat

JEZIČNA ANALIZA

Jezičnom analizom pokušali smo odgovoriti na pitanja na koji način i u kolikoj mjeri se govor Zadra mijenja, koje svoje karakteristične oblike mijenja brže od drugih i zašto. Stoga će statistička analiza pokazati koje su dijalektalne karakteristike najučestalije, a koje sve više nestaju (kroz pregled odgovora starije i mlađe generacije). U sociolingvistici jezične su promjene bile često tema studija i analiza, a Milroy 2002. godine analizom pokazuje da se u dijalektu koji je u kontaktu sa standardnim jezikom najprije gube društveno manje poželjni oblici, odnosno oni koji su jezično markirani ili označeni. Budući da je metodologija provođenja ankete i sama anketa bila usmjerena na ciljeve stvaranja jednog rječnika, većinu sociolingvističkih kriterija neće biti moguće znanstveno potvrditi. Stoga bi se za varijacije u odnosu na formalni i neformalni govor, te društveni status ili stupanj obrazovanja trebalo provesti jedno potpuno novo sociolingvističko istraživanje.

Što se tiče prikupljene građe, pri odabiru karakterističnih čakavskih, odnosno dijalektalnih varijabli vodili smo računa o studiji koju je Hraste (1964) objavio o zadarskom govoru. Stoga neke čakavske varijable nisu prisutne u analizi, budući da su one ili bile već odsutne u doba Hrastine studije ili ih u našem korpusu nismo zabilježili. S druge strane neke su varijable nastajale pod utjecajem novoštokavskih govora, stoga se njihova analiza čakavskih varijabli neće vršiti u odnosu na standardne jezične oblike, već u odnosu na novoštokavske. Dakle, zabilježili smo svaki dijalektalni oblik i svaki standardni oblik, a zatim izračunali indeks frekvencije unutar Labovljeva okvira (Labov 1982: 2001) prema modelu:

$$\text{indeks frekvencije} = \frac{\text{svi dijalektalni oblici} \times 100}{\text{svi dijalektalni oblici} + \text{svi standardni oblici}}$$

ČAKAVŠTINA

FONETIKA I FONOLOGIJA

Većina obližnjih otoka koji se nalaze preko puta Zadra spadaju u srednjočakavski tip, koji Lisac (1996: 524) svrstava u autohtone (nepreseljeničke) idiome koji su se u ovom kraju razvili od samih početaka, a glavno je njihovo obilježje ikavsko-ekavski refleks praslavenskog jata, a takva je situacija i u svim otočnim govorima zadarskog područja, s iznimkom otoka Pašmana koji pripada južnočakavskom dijalektu. Prema Hrasti (1964: 449), ekavski refleks u gradu Zadru bio je minimalan u doba njegove studije, ali napominje da je na otocima on još uvijek prisutan. U današnjem Zadru on je potpuno izgubljen. Stoga su svi čakavci u kopnenoj okolici Zadra danas ikavci (Lisac 1996: 524), a obilježje vokaliziranja poluglasova u slabu položaju kao primjerice G. jd. *pas*, može se često čuti i u današnjem govoru Zadra (no osim u ovom specifičnom leksemu to obilježje nismo nigdje drugdje zabilježili). Diftonga *ua*, *uo*, *ie*, koji su prisutni izrazito u Kalima i Preku više nema u Zadru, kao ni zatvaranja vokala *a*, *e*, *o* ispred nazala, a takvo je stanje još Hraste bilježio u svojoj studiji.

Kod fonoloških suglasničkih obilježja u čakavskoj okolini Zadra i na otocima možemo spomenuti srednje *ć*, koje je osim u Bibinjama i Sukošanu vrlo jasan i u Zadru, dok primjeri čakavskog *čr-* (*črivo*), ili šćakavice (*šćap*) u Zadru nisu zabilježeni. Primjeri čakavice *ptica*, *pčela*, *pšenica* > *tica*, *čela*, *šenica* zabilježeni su i u Zadru, no samo u tih nekoliko primjera. U svim čakavskim govorima okolice Zadra dočeto *-m* prelazi u *-n* (u nastavcima i nepromjenjivim riječima), a takvo stanje danas je potvrđeno i u Zadru. Budući da je to obilježje adrijatizam, stoga prisutan i u novoštokavaca u okolini Zadra, regionalni utjecaj zadržavanja ove varijante trebao bi biti vrlo visok.

Isto tako *h* se najčešće čuva kod čakavaca (Lisac 1996: 525), no pod utjecajem štokavaca već se u Hrastino doba moglo čuti *h* > *v* (*kuvar*) ili nestanak suglasnika.

Što se tiče naglasaka u čakavskim okolnim govorima sistem je osjetno inoviran (Lisac 1996: 525), no u Bibinjama ili na Pašmanu akut je još uvijek prilično sačuvan. U Zadru se još negdje može čuti kod starijih govornika, no već je u Hrastino doba zabilježen njegov gubitak.⁷ Jedinu moguću čakavski model može se zabilježiti u očuvanju starog naglasnog mjesta naglasaka, koji je još vrlo intenzivan na otocima i takvi primjeri mogu nam pokazati rezistentnost sistema na novoštokavski standardni ili novoštokavski ikavski lokalni govor.

Iz svega prethodno navedenoga analizirat ćemo sljedeće fonološke varijable:

1. **Fonološka varijabla: ikavski refleks jata *i* vs. *ije(je)*** – Dakle, od vokalnih utjecaja i promjena u jedino čakavsko obilježje koje se zadržalo odnosi se na ikavski refleks jata. Koliki je utjecaj hrvatskog standarda na govornike u Zadru vidjet ćemo iz analize.
2. **Fonološka varijabla: prelazak *-m* u *-n*** (u nastavcima i nepromjenjivim riječima). Dakle od suglasničkih utjecaja i promjena u jeziku analizom ćemo izračunati intenzitet utjecaja standardnog jezika na varijablu *-n* > *-m*.
3. **Fonološka varijabla: prelazak *h* > *v*, *j* ili nestanak suglasnika**. Budući da ova promjena odskače od standardnog oblika, u ovom slučaju izračunat ćemo utjecaj novoštokavskih okolnih govora na suvremeni govor Zadra.
4. **Fonološka varijabla: upotreba starijeg vs. novog naglasnog mjesta**. Izračunat ćemo koliki je postotak upotrebe starijeg naglasnog i novog naglasnog mjesta kod starije i mlađe generacije, kao primjer utjecaja standarda na govor Zadra i novoštokavskih okolnih govora.

MORFOLOGIJA

Od morfoloških značajki čakavštine Zadar bilježi njihov izrazito veliki gubitak, primjerice: u G. mn. u ž. rodu nema više starijeg oblika tipa *žen*, *ruk*, *koz*, zatim D., L., I. mn. imenica svih rodova potpuno su se izjednačili sa novijim štokavskim

⁷ Cit. (Hraste 1964: 450, 451) "Najbolje se čuva u mjestu Stanovima"... "Nekadašnji poljodjelski predjeli Zadra: Brodarica i Voštarnica, sačuvali su dosta dobro staru akcentuaciju, ali nešto slabije od Stanova"... "U Bokanjcu i u Crnom čujemo čistu noviju štokavsku akcentuaciju od četiri akcenta..."

oblikom (dakle bez dodatka *-n*).⁸ Postoji nekoliko morfoloških specifičnosti koje smo pronašli i u Zadru, kao primjerice A. mn. imenice m. roda (*vidin brodi*) ili donekle kratke množine u m. rodu tipa *pod* za *podovi*⁹, te glagoli koji u 3. l. mn. imaju nastavak *-u*, umjesto *-e*.¹⁰ No njihov je oblik izuzetak, stoga je nepotrebno vršiti njihovu analizu prema Labovljevom modelu. No imamo jednu morfološku promjenu, a to je particip prošli glagola koji u Zadru najčešće ima refleksi *-a* (*doša, iša*), *-ja* (*sija, odnija*) koja se svakako mora analizirati:

1. **Morfološka varijabla: particip prošli *-a, -ja* vs. standardni oblik *-o*.** Takvo ćemo stanje analizirati, izračunati postotke kod mlađe i starije generacije, te vidjeti koliko je standardni govor utjecao na gubitke ovog modela adrijatizma.

SINTAKSA

U sintaksi se čakavština ističe analitičnim konstrukcijama najčešće nastalim pod romanskim utjecajem, koji potvrđuje i Hraste (1964: 453), te navodi primjere gdje se umjesto posvojnog pridjeva upotrebljava imenica u genitivu s prijedlogom *od* (primjerice *vrata od kuće, grana od stabla*). Takvih primjera u Zadru ima mnogo.

Ostala sintaktička obilježja čakavštine koju je još donekle Hraste bilježio u svom radu, primjerice upotreba *jedan* u službi neodređenog člana, ili oblik *za* + infinitiv (prema talijanskom modelu *da* + infinitiv) u Zadru skoro nisu zabilježeni. No sintaktički, frazeološki i leksički kalkovi ipak su prisutni u zadarskom repertoaru. Iako nedovoljno učestali za statističku analizu, potrebno je napomenuti da su sljedeći primjeri prilično uobičajeni, pogotovo kod starije generacije: *igrati na lotu, igrati na karte, igrat na boće, kuhati na lešo, vjetar u orcu, vitar u provu, bava u jedro, činiti dišpete, činiti gricole, praviti kaprijole, frigan si, reći ispod glasa, van škvadre, može stati, itd.* Iz svega navedenoga jedino će sljedeća sintaktička varijabla biti analizirana:

1. **Sintaktička varijabla: Konstrukcije *od* + gen vs. standardni posvojni pridjev + imenica.** Izračunat ćemo utjecaj hrvatskih standardnih oblika na one čakavske kod starije i mlađe generacije.

LESIK

Što se tiče leksika od čakavskih obilježja najbolje primjere nalazimo u velikom broju romanizama, no i nekim specifično čakavskim leksemima.

1. **Leksička varijabla: Romanizmi i mletacizmi u mlađoj i starijoj generaciji (i prema semantičkim poljima).** Bilježeći postotak romanizama kod starije i

⁸ Iako smo u perifernom dijelu grada Zadra, Diklu, još uvijek pronašli pokoji primjer 1584. *u gràdovin, 1586. u sèlin*.

⁹ Nekolicinu primjera kratkog dočeka našli smo kod jednog starijeg ispitanika u leksemu 3007. *gòlubi*, te u dva mlađa ispitanika 958. *nòži*, 5349. *gròpi*.

¹⁰ Takvo stanje nije prisutno kod svih glagola, već samo kod određenih. U starijoj generaciji našli smo primjere 2627. *se mřzu, njih bòlu*, 2074. *se tůžu*, dok smo kod mlađe pronašli 1652. *se bóju*, 1692. *divánu štòrije*, 2074. *svi se žàlu*, 2601. *kúnu se*. U ostalim primjerima uvijek nalazimo standardni oblik.

mlađe generacije, vidjet ćemo koliko je standardni jezik utjecao na suvremeni govor Zadra, te zamijenio starije čakavske (odnosno romanske) oblike s onim hrvatskim.

2. **Leksička varijabla: Ostali autohtoni čakavski termini u mlađoj i starijoj generaciji.** Zabilježiti ćemo postotak lokalnih i regionalnih čakavskih leksema koji su ostali u upotrebi sve do danas u mlađoj i starijoj generaciji.

ŠTOKAVŠTINA

Većina okolice Zadra prema unutrašnjosti spada u takozvani zapadni dijalekt. To su štokavci ikavci koji čuvaju novoštokavsku akcentuaciju. Stoga je ikavica prisutna u Zadru rezultat autohtonih čakavskih govora potvrđena utjecajem novoštokavske ikavice, te nadregionalnog govornog područja cijele južne ikavske zone do Dubrovnika, bilo čakavske ili novoštokavske (kao regionalnog modela). S druge strane, novoštokavska akcentuacija, koja je vrlo slična novoštokavskom standardnom naglasnom sustavu, bila je izravni model koji se sve više preuzima i u Zadru. Isto tako potpuni gubitak šćakavice zamijenila je novoštokavska štakavica, kao i novo jotovanje (*netjak* > *nećak*) koje je s ponekim nedosljednostima prisutno u Ravnim kotarima.

Kao što smo prethodno spomenuli, jedno od fonoloških karakteristika novoštokavskih govora u okolici Zadra promjena je ili gubitak glasa *h*, a njegov utjecaj na govor Zadra bit će izračunat u analizi. Dok su adrijatizmi tipa dočetnog *-m* > *-n*, ili participa prošlog *-l* > *-a* (*-ja*) koji su obilježje i govora zaleđa biti uspoređeni sa standardnim utjecajem *-l* > *-o*. Isto tako, pronašli smo nešto veći novoštokavski utjecaj redukcije *i* nakon kratkog akcenta u primjerima u Zadru, kao primjerice *maći*, *odgovorti*.

U leksiku novoštokavski govori zaleđa u Zadar su donijeli i nešto veći broj turcizama, koji inače na otocima nisu prisutni.

3. **Leksička varijabla: Turcizmi u mlađoj i starijoj generaciji.** Time ćemo izračunati postotak turcizama koji koriste mlađe i starije generacije kao potvrdu novoštokavskog utjecaja na suvremeni govor Zadra.

I. FONOLOŠKE VARIJABLE

1. Ikavski refleks jata vs. ijekavski standardni oblik (*i* vs. *ije*):

Primjeri dijalektalnog *i*: *pobiga*, *nesvist*, *dvisto*, *dvi*, *kolimo*, *blid* itd.

Primjeri standardnog *ije*: *sijed*, *mjehur*, *sjekira*, *klješta*, *sjedni* itd.

Postotak mlađe generacije: $167 \times 100 / 167 + 127 = 56,80\%$ ¹¹

Postotak starije generacije: $96 \times 100 / 96 + 109 = 46,83\%$

¹¹ Dobiveni su rezultati nezavisni i pokazuju uvijek postotak uporabe dijalektalnog oblika u odnosu na standard. Za bolje razumijevanje ovim primjerom pokazujemo da mlađa generacija u 56% slučajeva upotrebljava ikavicu, dakle 44% (i)jekavicu. Dok se starija u 46% slučajeva koristila ikavicom, dakle 53% (i)jekavicom.

Osim što ovaj dijalektalni oblik pokazuje visoku rezistentnost u odnosu na standardni jezik, pokazuje i njegovu sve veću upotrebu kod mlađe generacije. Dva su moguća čimbenika koja utječu na veći postotak upotrebe ikavskog refleksa jata. Ponajprije to ukazuje na sve veći utjecaj novoštokavice iz zaleđa (budući da je ona ikavska), ali i okolnih čakavskih govora koji dolaze s otoka, uz nadregionalni utjecaj većih gradova (primjerice Splita) koji možemo reći utječe na percepciju neobilježnosti kod uporabe toga obilježja u odnosu na standardni hrvatski. S druge strane, već smo povijesno spomenuli kako je nakon Drugog svjetskog rata druga generacija, sada većim dijelom školovana, imala tendenciju što većoj uniformiranosti ka nekakvom standardu kako bi se približila nekom neutralnom govoru (u odnosu na veliki broj došljaka iz cijele bivše Jugoslavije). U odnosu na rezultate koje Jutronić¹² (2010: 232) navodi za splitski govor, možemo zaključiti da je u Zadru ovakva karakteristika manje prisutna, dakle alternacija *-ije-* vs. *-i-* puno je veća u Zadru. Primjerice Jutronić kod mlađe i kod starije generacije u prosjeku pronalazi više od 70% ikavizama, iako je tendencija njegova povratka u mlađoj generaciji ipak jača u Zadru, nego li u Splitu.

2. Dočetno *-n* vs. standardno dočetno *-m*:

a) U glagolima (1. l. prezenta)

Primjeri dijalektalnog *-n*: *razumin, kišen, fišćan, zoven* itd.

Primjeri standardnog dočetnog *-m*: *stižem, molim, želim, čistim, zaspem* itd.

Postotak mlađe generacije: $10 \times 100 / 10 + 65 = 13,33\%$

Postotak starije generacije: $6 \times 100 / 6 + 23 = 20,69\%$

b) U imenicama (instrumental jd.)

Primjeri dijalektalnog *-n*: *repon, šakon* itd.

Primjeri standardnog dočetnog *-m*: *sa šugom, sa krpom, sa udovicom* itd.

Postotak mlađe generacije: $3 \times 100 / 3 + 13 = 18,75\%$

Postotak starije generacije: $4 \times 100 / 4 + 14 = 22,22\%$

c) Ostalo (zamjenice, pridjevi, brojevi, prilozi)

Primjeri dijalektalnog *-n*: *čin, osansto, kojon* itd.

Primjeri standardnog dočetnog *-m*: *osam, punim, sedam, vam* itd.

Postotak mlađe generacije: $5 \times 100 / 5 + 11 = 31,25\%$

Postotak starije generacije: $2 \times 100 / 2 + 8 = 20\%$

Ukupno postotak mlađe generacije: **18,56%**

Ukupno postotak starije generacije: **21,05%**

¹² Za razliku od Zadra čija je studija isključivo oralnog tipa, studija koju je objavila Jutronić (2010) bazira se isključivo na pisanim ili autorskim tekstovima i televizijskim emisijama. Još jedna od razlika vidi se u sociolingvističkoj podjeli dobi. U Splitu su govornici podijeljeni na tri skupine generacija, dok su u Zadru dobne skupine samo dvije.

Prema gore navedenim podatcima možemo zaključiti da je ovaj dijalektalni oblik sve više pod utjecajem standardnog jezika. Iako razlike između starije i mlađe generacije nisu toliko velike, očit je pomak i u jednoj i u drugoj skupini prema standardnim oblicima s *-m*. Nešto veću upotrebu dijalektalnih oblika našli smo u mlađoj generaciji kod korištenja zamjenica, brojeva i pridjeva (*osan, sedan, toplon* itd.). Takvi su oblici najčešće ograničeni na određene zatvorene oblike leksema, pa pretpostavljamo da se najčešće uvijek isti modeli i koriste. S obzirom na stanje koje je zatekao Hraste (1964: 449)¹³ u Zadru, gdje je u svim riječima i u svim mjestima okolice Zadra, kako štokavskim tako i čakavskim, zabilježen oblik *-n*, ovakva promjena u mlađoj i starijoj generaciji prilično drastična. Varijacija glagola primjerice *san* i *sam* toliko varira, da u jednoj te istoj rečenici možemo pronaći oba oblika, a sličnu situaciju pronalazimo i u sintagmama, primjerice s *toplom vodom*. Stoga bi se hipoteza utjecaja jednog dijalektalnog oblika na drugi u bližem kontekstu mogla isključiti jer ovakav primjer pokazuje upravo suprotno. U odnosu na Split ista uporaba *-n* u Zadru je izuzetno niske uporabe budući da su u Splitu zabilježeni (iako uz velike oscilacije) vrlo visoki postotci (Jutronić 2010: 234). Osim toga, samo u glagolima u Zadru taj je postotak najniži, dok u Splitu pronalazimo suprotnu situaciju.

3. Glas *h* (čakavsko i standardno) koji se zadržava vs. novoštokavsko *h > v, j, 0*.

Primjeri dijalektalnog i standardnog *h*: *tih, kuha, hrast, kruh, buhe* itd.

Primjeri novoštokavskog *h > v, j, 0*: *kuvana, uvatili, kruva, mijur, obotnica, suvo, ladovina, njiuv* itd.

Postotak mlađe generacije: $27 \times 100 / 27 + 37 = 42,00\%$

Postotak starije generacije: $20 \times 100 / 20 + 20 = 50,00\%$.

Prelazak *h* u druge glasove i njegov gubitak najčešće je novoštokavska karakteristika prenesena u govor Zadra govornicima iz zaleđa. S obzirom na druge gradove (primjerice grad Split)¹⁴ u odnosu na Zadar, ova karakteristika u Zadru ne izlazi iz okvira. Promjene koje su se dogodile u zadnjih pedeset godina slijede uzlaznu putanju koju smo zabilježili i u starijoj i mlađoj generaciji (još od doba Hrastine studije).¹⁵ Tako primjerice vidimo da se kod starije generacije negdje u 50% slučajeva koristi novoštokavska varijanta, iako moramo biti pažljivi u ovome zaključku budući da je varijabla *h > 0* često i izraz ekonomičnosti u jeziku, odnosno općeg kolokvijalnog govora, a ne samo specifično dijalekta. Ukoliko izbacimo izraze kao *ajde, ajmo, fala*, taj se postotak spušta na 40%, stoga je upotreba standardnog

¹³ Cit. (Jutronić 2010: 234) "...Mate Hraste ne prihvaća (i to s pravom) da je u ovom slučaju riječ o nekakvom lakšem izgovoru (...) i smatra da do neutralizacije tih dvaju glasova dolazi u onim pozicijama u kojima nije značenjski važno realiziraju li se oni kao *m* ili *n* (...) on tu pojavu smješta u 15. stoljeće i smatra da nije romanskog podrijetla..."

¹⁴ Iz Jutronić 2010: 235-236.

¹⁵ Hraste (1964: 449) navodi da se *h* pod utjecajem štok. narječja u govoru mjesta na kopnu sve više gubi, najviše na kraju riječi: *pra, gri* ili *mua*, ili se zamjenjuje glasom *v* i *j*. Iako oni najkonzervativniji dijelovi grada (kao Voštarnica, Stanovi, Brodarica i Puntamika) imaju rezistenciju k toj promjeni te zadržavaju *h*, s iznimkama za pokoj u riječ primjerice *kuvati* u Stanovima.

h ili možemo reći zadržavanje čakavskog stanja govora nešto veća. Kod mlađe generacije prijelaz *h > v, j, 0* još je izraženiji. Ovo se obilježje u svakom pogledu suprotstavlja hrvatskom standardu, ali i čakavskoj tendenciji zadržavanja *h*. Takva izrazita fleksibilnost u promjeni (nekog neprestitnog obilježja) prilično prkosi svim mogućim teorijama o prilagodbi nekom idiomu ili zadržavanju vlastitog. Moguće je da je upravo razlikovanje oblika (koji je identičan čakavskom) od standarda dovelo do njegove sve veće upotrebe. No najočitiiji razlog bio bi zapravo i dokaz o sve većem broju stanovnika koji iz zaleđa doseljava u Zadar.

4. Starije čakavsko mjesto naglasaka vs. standardno i novoštokavsko mjesto naglasaka

Primjer dijalektalnog mjesta naglasaka: *babarîn, kušîn, lancûn, šugamân* itd.

Primjer standardnog mjesta naglasaka: *bavârin, kûšîn, lâncûn, šugâman* itd.

Postotak mlađe generacije: $107 \times 100 / 107 + 92 = 53,77\%$

Postotak starije generacije: $224 \times 100 / 224 + 75 = 74,92\%$

Prema grafi prikupljenoj u Zadru, akcentuacija kod govornika mlađe i starije generacije pretežno je novoštokavska. Sistematični prikaz točnih akcenata prema pravilima utjecaja novoštokavskih naglasaka na one čakavske nije uvijek pravilan. Stoga su se naglasci bilježili fonetički, prema izgovoru govornika, a ne prema pretpostavljenim fonološkim sistemima koji su se trebali čuti. Spomenuli smo već čakavski akut koji je još ponegdje prisutan kod starije generacije, no on je u našoj studiji minimalan, stoga nema ni statističke vrijednosti. Osim četiri novoštokavska naglasaka i poneki primjer akuta, specifičnost govora grada Zadra odnosi se na mjesto naglasaka, koji je izrazito intenzivan u pravcu novoštokavštine, pa tako i hrvatskog standardnog jezika. Kako bi što jasnije obilježili čakavska naglasna mjesta, od cijelog korpusa uzeli smo samo romanizme, koji su u većini slučajeva razlikovni faktor u odnosu na novoštokavske govore, gdje romanizmi nisu u tolikoj mjeri prisutni. Stoga će izračun i postotak utjecaja standardnog novoštokavskog akcenta na romanske (odnosno čakavske) lekseme biti izrazit primjer promjena koje su se dogodile u govoru Zadra. I upravo u rezultatima koje smo dobili Labovljevim izračunom možemo vidjeti koliko je veliko odstupanje u korištenju novoštokavskog mjesta akcenta u romanizmima kod starije i mlađe generacije. Dakle, oko 75% starije generacije koristit će u romanizmima starije mjesto naglasaka, dok kod mlađe generacije u 50% slučajeva romanizmi dolaze s novoštokavskim mjestom naglasaka. Takvi su primjeri upravo i zadnja potvrda rezistentnosti starijeg čakavskog sistema koji u odnosu na druge fonološke varijable ima izraziti skok sa starije na mlađu generaciju u smjeru promjene pod utjecajem standarda i novoštokavštine.

Ostale fonološke varijable koje navodi i Jutronic za grad Split, kao primjerice promjena *j < lj (jubav)* u Zadru nisu uopće zabilježene. Stoga će vrlo vjerojatno njezina pretpostavka (ako je slijediti zadarski primjer) o njegovom "potpunom nestanku u skoroj budućnosti" zacijelo biti točna.

Čakavska ekavica (*město, zděla*) i šćakavska (*oprašćati*), te oblici *-jt-*, *-jd-* (*dojti, pojti*), koje je Hraste zabilježio u svojoj studiji još u određenim dijelovima grada, danas u govoru Zadra više ne postoje.

Što se tiče fonetike, postoje još neke specifičnosti u govoru grada Zadra pronađene jedino kod starijih govornika, koji pod utjecajem mletačko-hrvatske dvojezičnosti i dalje u ponekim slučajevima artikuliraju glas *lj* odvojeno, primjerice *l: jubav*, dok umjesto glasa *c* znaju upotrijebiti *dz*, primjerice *dzink*. Minimalno novijeg novoštokavskog utjecaja mogli smo uočiti i kod redukcije *-i-* nakon kratkog akcenta (*măčća, odgovórti*),¹⁶ što je svakako novijeg datuma.

II. MORFOLOŠKE VARIJABLE

1. Particip prošli *-a, -ja* vs. standardni oblik *-o*.

Primjeri dijalektalnog oblika: *stavija, poludija, doša, iskrca, priša, uvatija* itd.

Primjeri standardnog oblika: *bacio, pao, stavio, plakao, hodao, išao* itd.

Postotak mlađe generacije: $76 \times 100 / 76 + 68 = 52,78\%$

Postotak starije generacije: $54 \times 100 / 54 + 46 = 54\%$.

Prema našem izračunu, dijalektalni oblik participa prošlog sve se više gubi pod utjecajem standardnog jezika, no gledajući mlađu i stariju generaciju taj gubitak je minimalan, za stariju 54%, a za mlađu 52,78%.¹⁷ Mnogo se veća promjena dogodila dijakronijski u zadnjih pedesetak godina kod starije generacije budući da Hraste u svojoj studiji u svim mjestima u Zadru bilježi uvijek dijalektalnu formu, osim u Crnom, a prema današnjem istraživanju njegova se upotreba prepolovila. Stoga možemo reći da je svakako došlo do zastoja u utjecaju hrvatskog standarda na particip prošli u mlađoj generaciji, te da donekle dolazi do rezistentnosti u sistemu. Prema analizi govora Splita i Jutronić (2011: 239) navodi da je to najprepoznatljivija karakteristika splitskog vernakulara, više od ikavskih oblika ili dočetnog *-n*. Ipak, za razliku od Splita koji bilježi skoro 100 postotnu uporabu, u Zadru vidimo u više od 50% slučajeva varijaciju sa standardnim oblikom.

Druge morfološke karakteristike kao 3. lice prezenta na *-du* pretežno nisu zabilježene, iako je uočeno nešto primjera *-e > -u*, primjerice *se mřzu, njih bōlu, se tūžu, se bóju, divānu štōrije, svi se žālu, kūnu se* (no taj je broj ipak prenizak za statističku analizu, budući da je blizu 0,5% i kod starije i kod mlađe generacije). Kao i u Splitu (Jutronić 2011: 240) ovakvi oblici skoro potpuno nestaju. Jednako tako vidimo samo dva primjera lokativa množine koji zadržavaju stariji čakavski oblik *-in* (*u grādovin, u sēlin*) i nekolicinu primjera kratkih nastavaka množine (*gōlubi, nōži, grōpi*). Genitiv množine ženskog roda sa starim čakavskim nultim nastavkom, primjerice *žen*, u Zadru više uopće ne postoji.

¹⁶ Iako se u nekolicini govornika mogao čuti jači utjecaj iz zaleđa, možemo pretpostaviti da se ovaj oblik neće uvriježiti u govor Zadra, budući da je to karakteristika koja nema visoki stupanj prestiža u Zadru (ono najčešće daje identitet govornicima zapadne Bosne i Ravnih kotara).

¹⁷ Iako je i za stariju i za mlađu generaciju raspon godina dosta širok, pokušali smo provjeriti je li kod najstarijih i najmlađih govornika ista situacija. No rezultati su bili skoro identični, budući da su i govornici iznad 65 godina i oni ispod 30 imali oko 50% upotrebe dijalektalnog oblika.

III. SINTAKTIČKE VARIJABLE

1. Konstrukcije *od* + gen. vs. standardni posvojni pridjev + imenica

Primjeri dijalektalnog oblika: *teče od bakra, noga od tice, ograda od željeza* itd.

Primjeri standardnog oblika: *bakreno posuđe, ptičja noga, željezna ograda* itd.

Postotak mlađe generacije: $13 \times 100 / 32 = 40,62\%$

Postotak starije generacije: $20 \times 100 / 37 = 54,05\%$

Između mlađe i starije generacije vidimo sve veće postepeno približavanje standardnom modelu. Iako postotak varijacije nije toliko velik, on nam ipak pokazuje sve manji utjecaj čakavskih modela na govor mladih u Zadru. S obzirom na ostale jezične varijable, razlika je ipak dosta velika. Konstrukcije *od* + gen. zabilježene su i umjesto nekih drugih standardnih konstrukcija kod kojih prijedlog *od* inače nije prisutan primjerice *ćok od kruha, kora od kruha, kantun od sobe* itd. Možemo stoga zaključiti da s obzirom da konstrukcije *od* + gen. postoje i u hrvatskom standardu, njihova proširena upotreba ipak ima utjecaj na rezistentnost u sustavu (iako nepravilne standardne upotrebe).

Nešto veću upotrebu analitičnih konstrukcija u odnosu na standardni jezik možemo vidjeti kod primjera *dřvo za zřd, rřčka za šřdro, hrřna za djřcu, střl za přsanje*, karakteristika koja bi se mogla pripisati romanskom utjecaju, ali i kolokvijalnom govoru.

Situacija nerazlikovanja funkcije akuzativa i lokativa koju Jutronić (2011: 244) bilježi u Splitu, u Zadru nije pronađena, a čakavici nije ostalo ni traga. Iako teže za našu statističku analizu, moramo barem spomenuti još ona obilježja koja jednako tako daju identitet govoru grada Zadra, a to su i inovacije i konzervacije. U očuvanju starijih čakavskih crta tu vidimo gramatičke i leksičke kalkove (pretežno prevedenice pod utjecajem talijanskog idioma). U našoj su građi tako zabilježeni *frřgan si, vřn škvřdre, rřći řspod glřsa, uhvřtiti třfinu, přvi rřđřak, řjmo řa, křja je řra, mřli od křmare, vrřme od nevřre, řgrati na křrte*. No za iscrpnu statističku analizu bilo bi potrebno specifično terensko istraživanje samo frazeoloških i gramatičkih konstrukcija. Kod inovacija nije rijetko čuti konstrukcije *u mene, u tebe, u Maje, u doktora*, koje su očitim utjecajem zaleđa ušle i u svakodnevni govor Zadra.

IV. LEKSIČKE VARIJABLE

1. Romanizmi i mletacizmi u mlađoj i starijoj generaciji (i prema semantičkim poljima)

Primjeri dijalektalnih termina (Opći dio): *cukar, gricole, cotav, jaketa, špaleta, škovacera, gratakaž, režentati, intimela, škalja, četrun*.

Primjeri dijalektalnih termina (Specifični dio): *jargluta, šk(a)rpun, mankul, pajet, pajol, fratun, fratacin, štrangunin, bretvela*.

	Stariji %	Mlađi %	Imenice % (s)	Imenice % (m)
Opći Dio				
Pojedinac – Tijelo	13,3	6,6	18,0	9,2
Pojedinac – Odjeća	42,6	19,7	46,8	28,6
Obitelj – Kuhinja	31,0	25,7	43,6	34,9
Obitelj – Kuća	19,3	10,3	42,0	21,2
Obitelj – Život	11,5	7,0	14,8	9,8
Društvo	12,6	6,9	28,1	19,0
Priroda	4,2	4,2	6,9	8,1
Specifični dio II				
Na moru	48,1	47,9	56,7	56,4
Obrti i zanati	31,4	16,3	36,4	19,3
Ukupno	23,77	16,06	32,58	22,93

Uspoređujući stariju i mlađu generaciju, nailazimo na očekivani pad romanizama pod utjecajem hrvatskog standardnog jezika. Već kod starije generacije, posebice u određenim semantičkim poljima, postotak romanizama je prilično nizak, primjerice u Općem dijelu, dok se kod specifičnih termina vezanih za odjeću, kuhinju, pomorstvo i ribolov, obrte i zanate susrećemo s dosta visokim postotkom romanizama. No ono gdje se vidi utjecaj standardnog jezika jesu velika odstupanja u mlađoj generaciji u odnosu na stariju. S time se najviše susrećemo kod terminologije vezane za obrte i zanate, ali i za odjeću i kuću. Izrazito se u mlađoj generaciji dobro čuvaju romanizmi vezani za pomorstvo i ribolov.

2. Dijalektalni ili čakavski termini ili oblici u mlađoj i starijoj generaciji

Primjeri dijalektalnog oblika: *očenaši, pržina, gnjila, bidna, u hipu* itd.

Primjeri standardnog oblika: *kičma, pijesak, glina, jedna, odjednom* itd.

Postotak mlađe generacije: $20 \times 100 / 44 = 45,45\%$

Postotak starije generacije: $34 \times 100 / 41 = 82,92\%$.

Izračun nije napravljen kao kod ostalih varijabli. Uzeli smo sve čakavske i regionalne lekseme starije ili mlađe generacije, te provjerili da li se oni pojavljuju u onoj drugoj generaciji. Za otprilike 40% starija je generacija koristila više dijalektalnih leksema od one mlađe. Stoga je utjecaj standardnog jezika izrazito vidljiv i u gubitku starijih oblika.

3. Turcizmi u mlađoj i starijoj generaciji

Primjeri dijalektalnog oblika: *šlape, teća, marun, bat, jetrica, guvernanta, bandira, gajba* itd.

Primjeri turcizama (standardnih i novoštokavskih): *papuče, tava, kesten, čekić, đigerica, dadilja, barjak, kavez* itd.

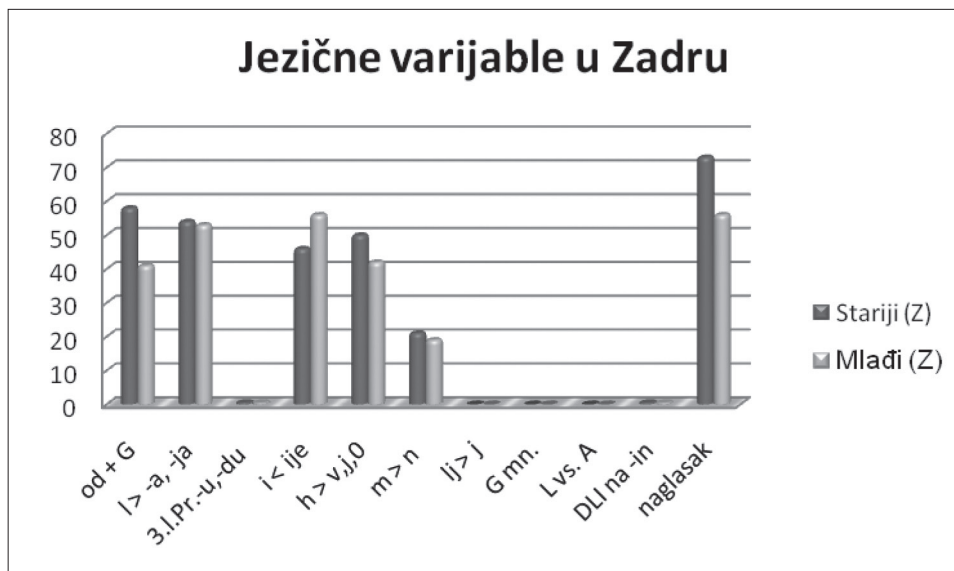
Postotak mlađe generacije: $49 \times 100 / 57 = 85,96\%$

Postotak starije generacije: $30 \times 100 / 47 = 63,82\%$.

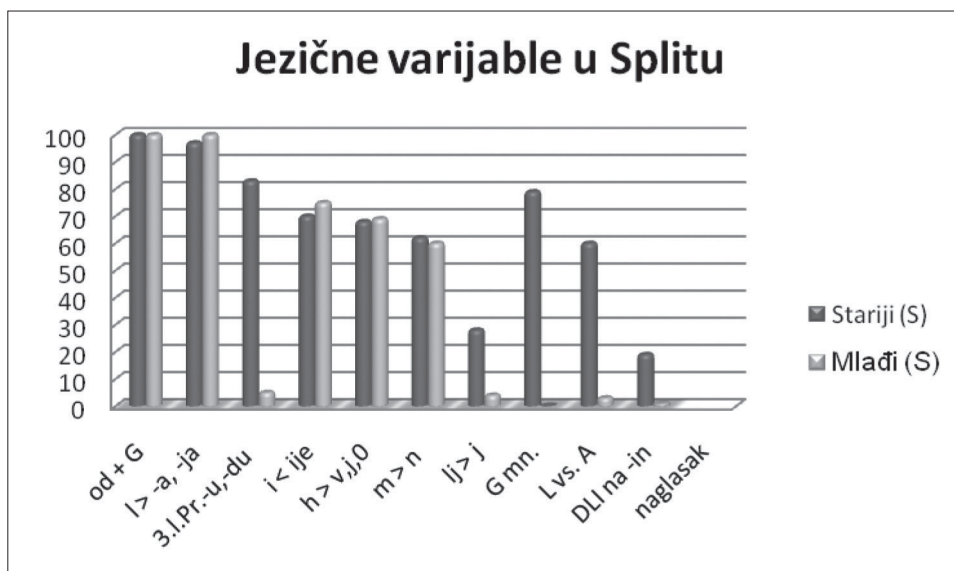
Izračun je napravljen kao i kod prethodnog slučaja. Jedina je razlika što mlađa generacija češće koristi određene turcizme u odnosu na stariju generaciju koji umjesto njih upotrebljavaju čakavske dijalektalne ekvivalente. Iako su velika većina turcizama kojima se Zadrani koriste dio hrvatskog standarda, u kolokvijalnom govoru njihovu sve češću uporabu prije ćemo pripisati novoštokavskom zapadnom dijalektu koji nam dolazi iz zaleđa.

INTERPRETACIJA JEZIČNIH VARIJABLI, USPOREDBE I ZAKLJUČCI

Suvremeni govor grada Zadra danas je svakako hrvatski, no iako ga je teško definirati, pokušali smo opisati njegovu strukturu, odnosno tipologiju (čakavsku vs. novoštokavsku vs. standardnu), budući da se ona razlikuje od generacije do generacije, od izvornog jezika donesenog u grad (s otoka, zaleđa ili drugih predjela), i nešto manje o formalnoj i neformalnoj funkciji koju govor ima u društvu, te društvenom statusu. Kod naših ispitanika ponajprije je bila vidljiva varijacija u odnosu na dob. Stariji govornici pokazali su više obilježja čakavštine kod većine varijabli, primjerice kod analičnih sintaktičnih konstrukcija, u naglascima, dočetcima $-m > -n$, $-l > -a$ ($-ja$), arhaičnom leksiku, romanizmima. U mlađoj se generaciji iako više standardiziran, donekle vidi povratak lokalnoj, odnosno regionalnoj varijanti govora, koja se pokušava vratiti nekim čakavskim karakteristikama, iako možemo reći da je to nešto veći povratak adrijatizmima (nadregionalnog karaktera), više nego li čakavizmima, koje bi upućivale na identifikaciju s ostalim većim centrima u Dalmaciji. Primjerice sve veću uporabu ikavice, varijabli $-m > -n$ ili $-l > -a$ ($-ja$). Sljedeću veću varijaciju možemo vidjeti u odnosu na izvorni govor koji je donesen u grad. Naime, veći je broj otočana koji s Ugljana i Pašmana (i ostalih bližih otoka) svakodnevno dolaze u grad, ili tu žive i svakodnevno pridonose potvrdi čakavštine u gradu. No isto tako Ravnokotarci ili novoštokavci iz okolice Zadra isto tako svakodnevno utječu na govor Zadra, možemo reći u skoro istoj mjeri kao i ovi prethodni. Što se tiče varijacije vezane za različite funkcije, lokalne se karakteristike (kao i kod većine dalmatinskih lokalnih idioma) još uvijek mogu dobro čuti i u formalnom i standardiziranom govoru. Naime, većina će se složiti da govornici iz Dalmacije i u najformalnijim situacijama mogu zadržavati lokalne karakteristike u govoru. Primjerice ikavica u školi ili za vrijeme studija. Dok neslužbene i neformalne situacije svakako i dalje pokazuju veća lokalna obilježja dijalekata u Zadru (primjerice na tržnici, kod govornika obrtnika, ribara, pomoraca itd.).

Grafički prikaz: Usporedba uporabe jezičnih varijabli u Zadru

Grafički prikaz: Usporedba uporabe jezičnih varijabli u Splitu¹⁸

¹⁸ Uzete su srednje vrijednosti za dvije različite generacije zbog lakše usporedbe sa Zadrom (iako ih je Jutronić svrstala u tri generacije).

Jedna zanimljivost koja proizlazi iz analize izrazita je neujednačenost u uporabi, odnosno gubitku dijalektalnih oblika. Naime kod fonologije vidimo vrlo veliku uporabu dijalektalnog oblika ikavskog refleksa jata. Štoviše, od starije prema mlađoj generaciji njegovu sve veću uporabu, dok se kod dočetnog *-n* vidi upravo suprotna situacija. Kao što je rečeno i jedan i drugi oblik dobivaju potvrde iz okolnih govora (kako iz zaleđa, tako i s otoka), stoga bi za njih trebali pretpostaviti identičan razvoj. Isto tako i ijedan i drugi oblik alterniraju gotovo pravilno, kao primjerice *lipa pobjeda* ili *s toplon vodom*. Ipak jedan se sve više zadržava, dok se drugi sve više gubi. Čini se da za razloge sve većeg gubitka uporabe dočetnog *-n* ipak moramo potražiti u čimbenicima strukturalne ali i psihološko receptivne prirode. Vrlo je moguće da je dočetno *-n* jače dijalektalno obilježeno s obzirom da se nalazi u morfološkom dočetu (kod promjenjivih riječi), pa je samim time više markirano, a stoga i manje poželjno.¹⁹ Dok upotreba ikavice ne zadire i u promjenu morfema. S druge strane fonetička i artikulatívna razlika između fonema *-m* i *-n* puno je manja od fonetičke razlike između *ije* vs. *i*, iako u dijalektalnoj recepciji ona vjerojatno ima istu težinu. Još jedan od mogućih razloga je u tome što općenito u hrvatskim narječjima i dijalektima izgleda prilično ustaljena praksa imati varijacije na praslavenski refleks jata. Tako hrvatski standardni oblik ijekavice ustvari postaje iznimka u cijelom govornom repertoaru. Dok je dočetno *-n* ipak (iako vrlo prisutan u čakavaca) još uvijek ipak ograničeno (kao adrijatizam) samo na obalno i njegovo bliže područje. I Jutronić (2010: 252) govori o ikavici kao o neistaknutoj fonološkoj varijabli u govoru grada Splita. Iako je njezina uporaba veća nego u Zadru, ipak se kod mlađe generacije (iako u vrlo maloj mjeri) bilježi njezin lagani pad u Splitu.²⁰ No obilježje *-m > -n* u Zadru moramo smjestiti u varijabilne fonološke varijable prema skali istaknutosti. Slična je situacija i sa varijablom *h > v, j, 0* koja je u Zadru nešto manje izražena nego u Splitu.²¹ Za ovu varijablu moramo još napomenuti da osim što prkosi standardu, prkosi i starijoj čakavštini (koja pretežno zadržava originalno *h*). Stoga ovo obilježje (prvenstveno *h > v*) možemo svrstati u neistaknute fonološke varijable.

Još jedna karakteristika koja proizlazi iz analize sve je veći gubitak starijeg čakavskog naglasnog mjesta, te njegovo prebacivanje na prethodni slog, što je obilježje novoštokavskog utjecaja na govor Zadra. No ono što je zanimljivo je što se isti fenomen događa i kod romanizama, koji su oduvijek bili izrazito obilježje čakavštine. Naime, kod riječi neromanskog podrijetla mjesto naglaska skoro je svugdje novoštokavsko. Stoga, iako mlađi govornici barem u 50% slučajeva još uvijek koriste starije mjesto naglaska, njihovim gubitkom zatvara se i zadnja razina utjecaja novoštokavštine (budući da je upravo prozodiju najteže promijeniti), a time se već postojeći romanizmi u govoru počinju potpuno interpretirati kao hrvatski.

¹⁹ Kod Jutronić je varijabla *-m > -n* jednako neistaknuta kao i ikavski refleks jata i u prosjeku je skoro identična u uporabi kod starije i mlađe generacije. Jutronić takvo stanje objašnjava većom frekvencijom uporabe glagola (budući da su upravo glagoli oni koji pokazuju najveću rezistenciju standardu).

²⁰ Osim što je prikupljena građa različita u jezičnom kanalu (u Splitu pretežno pisani tekstovi, u Zadru usmeni govor), još jedan razlog mogućeg laganog pada ikavice u Splitu u odnosu na Zadar proizlazi iz razloga što je u Zadru uzeta građa današnjeg govora starije generacije (kod kojih je u određenom vremenskom odmaku sigurno došlo do gubitka uporabe ikavice), dok se u Splitu često obrađuju tekstovi u kojima se upotrebljavao jezik i od prije pedesetak godina.

²¹ Iako u Zadru pronalazimo nešto veću uporabu kod mlađe generacije u odnosu na stariju.

Kod morfologije smo usporedili rezultate studije govora Splita gdje varijable koje nestaju (G. jed., DLI. mn. ili 3. l. mn. prez.) zapravo potvrđuju već nastalu situaciju u Zadru (gdje su se takvi oblici već skoro potpuno izgubili kako kod starije tako i kod mlađe generacije). Jedina morfološka varijabla koja ostaje neistaknuta u Zadru je glagolski pridjev radni *-l > -a, -ja* koji se uporno zadržava i kod starije i kod mlađe generacije (iako nešto manje kod mlađe). Razlog neobilježenosti takvog dijalektalnog oblika svakako možemo pronaći u frekvenciji korištenja glagola u odnosu na druge morfološke oblike (Jutronic 2010: 265). U sintaksi imamo sličnu situaciju. Za razliku od Splita (gdje je ta varijabla neistaknuta), u Zadru pronalazimo visoki pad uporabe analitičkog oblika (*od + G*) kod mlađe generacije. Zapravo taj je pad zabilježen u svim analitičnim konstrukcijama s prijedlozima (*sa, na, za*) koji su često bili kalkovi mletačkih ili talijanskih izraza.

No ono što prikupljena građa najbolje pokazuje promjene su koje su se dogodile u leksiku, ponajprije u romanizmima, ali isto tako i u izvorno dijalektalnim leksimima. Kao i kod većine studija romanizama, u našim dijalektima i ova analiza prikazuje njihov pad u uporabi kod mlađe generacije, iako u puno manjoj mjeri od očekivanog. Naime, mlađa generacija u prosjeku koristi oko 10% manje romanizama od starije generacije. Naravno, postotci variraju ovisno o semantičkim poljima, što još jasnije definira postojanost određenih leksema u repertoaru u odnosu na druge. Ono što je još zanimljivije je da dijalektalne čakavske termine čeka puno gora sudbina od samih romanizama, budući da je njihova uporaba kod mlađe generacije skoro upola manja negoli kod starije. Dalo bi se zapravo zaključiti, iz svega gore navedenog, kako su izvorni čakavski termini u jednoj promjeni generacije postali toliko obilježeni da ih današnji mlađi Zadrani percipiraju stranima i veoma dijalektalno istaknutima da za njih u govoru ne mogu pronaći mjesta. Dok su romanizmi, čini se, mnogo prihvatljiviji, dakle receptivno i produktivno potpuno neobilježeni u komunikaciji. Prema našem mišljenju, ovaj slučaj jasno pokazuje koliko prestiž jednog idioma može utjecati na (ne)prihvatanje neke varijable (primjerice talijanizma ili mletacizma) u odnosu na izvorne čakavizme (koji su se sve više zadržavali u govoru manje obrazovanih ili manje prestižnih članova društva). I standardni jezik ovdje je imao svojeg udjela, budući da je u repertoar puno češće uključivao romanizme, negoli izvorne čakavizme. Čini se da i turcizmi (koji su najčešće dio hrvatskog standarda) zauzimaju svoje mjesto, koji se isto tako pojavljuju na užrb onih prethodnih, i to kod mlađe generacije.

Što zapravo popunjava lakune jezičnih varijabli koje sve više nestaju? Iako možemo zaključiti da se većina dijalektalnih varijabli sve manje upotrebljava, stoga dijalekt kao geografsko, odnosno horizontalno obilježje gubi svoj utjecaj koji se nekad zadržavao upravo zbog svoje geografske izdvojenosti, jezična vertikalna u društvu preuzima njegove funkcije, i to upravo kod mlađe generacije, koja svakojakim inovacijama u govoru (neologizmima, posuđenicama i leksikom najčešće žargonske prirode) stvara nove odmake od standarda, dakle urbane dijalekte, koji se nerijetko šire i preuzimaju i kod starijih govornika. Time ostavljamo prostora za jednu novu studiju koja bi obuhvatila sve inovacije u govoru grada Zadra koje su se dogodile u zadnjih tridesetak godina.

LITERATURA

- Bartoli, Matteo; Vidossi, Giuseppe; Terracini, Benvenuto Arrone. 1995. *Atlante linguistico italiano – Verbali delle inchieste*. Tomo I. Libreria dello stato Roma.
- Bidwell, Charles. 1967. "Colonial Venetian and Serbo-Croatian in the Eastern Adriatic: A case Study of Language in Contact". *General Linguistics* 7: 13–30.
- Brozović, Dalibor. 1975-76. "O suvremenoj zadarskoj miksoglotiji i o njezinim društveno-povijesnim i lingvističkim pretpostavkama". *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14/15: 49–63.
- Croft, William. 2000. *Explaining Language Change. An Evolutionary Approach*. Longman.
- Hrašte, Mate. 1964. "O govoru Zadra i okolice". *Zbornik Zadar*. Zagreb: 443–456.
- Jutronić, Dunja. 2010. *Splitski govor, Od vapura do trajekta*. Split: Naklada Bošković.
- Labov, William. 1982. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1994. *Principles of Linguistic Change, Internal factors*. Blackwell.
- Labov, William. 2001. *Principles of Linguistic Change, Social factors*. Blackwell.
- Keller, Rudi. 1994. *On language change: the invisible hand in language*. London: Routledge.
- Lisac, Josip. 1991. "Leksičke značajke čakavskih dijalekata". *Čakavska rič* 2: 5–20.
- Lisac, Josip. 1996. "Dijalekti zadarskoga kraja". *Marulić* 3: 521–526.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Milroy, James i Lesley. 1985. "Linguistic change, social network and speaker innovation". *Journal of Linguistics* 21: 339–384.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.
- Weinreich, Uriel. 1968. *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton. [Originally published 1953. as Publications of the Linguistic Circle of New York no. 1]
- Weinreich, Uriel; Labov, William; Herzog, Marvin. 1968. "Empirical foundations for a theory of language change". In W. Lehmann and Y. Malkiel eds. *Directions for Historical Linguistics*. Austin: U. of Texas Press: 97–195.

LANGUAGE CHANGE AND INFLUENCES IN THE URBAN VERNACULAR
OF THE TOWN OF ZADAR

In this paper we analyze the urban vernacular of today's town of Zadar. Using sociolinguistic methods and more recent theoretical studies, we aim to answer the question why some dialectal variables disappear, why some of them are in a state of variation and some are still firmly present in Zadar's vernacular? Using previous research we follow the influence of the neighboring new štokavian dialect and standard language on the kajkavian dialect in Zadar and, based on the answers of the younger and older generation, we made an attempt to interpret them according to the theories of the chosen variables which are analyzed within the sociolinguistic framework of urban and rural dialects.

KEY WORDS: *kajkavian dialect, Zadar, new štokavian, standard language, language change, phonetic, morphological, syntax, lexical variables, Venetian loan-words.*

